

সেইদৰে 'সি' আৰু 'দে' শব্দটোৰ উচ্চাৰণৰ ভিতৰত এই মাত্ৰ প্ৰভেদ যে এটা হ্রস্ব আৰু আনটো দীৰ্ঘ। কিন্তু অসমীয়া

প্ৰত্যেক ভাষাৰে চাৰিটা অঙ্গ আছে। (১) উচ্চাৰণ, (২) শব্দাৱলী, (৩) ব্যাকৰণ আৰু (৪) বাক্যগঢ়। এই প্ৰত্যেক অঙ্গৰ ফালৰপৰা এতিয়া অসমীয়া ভাষাক উপৰোক্ত প্ৰাকৃত ভাষাবিলাকৰ লগত বিজাই চোৱা যাওক।

অসমীয়া বৰ্ণ আৰু তাৰ উচ্চাৰণ :

অ, আ

সংস্কৃতত 'অ' আৰু 'আ'ৰ উচ্চাৰণৰ ভিতৰত এই মাত্ৰ প্ৰভেদ যে এটা হ্রস্ব আৰু আনটো দীৰ্ঘ। কিন্তু অসমীয়া আদি আধুনিক ভাষাবোৰত এই দুটা উচ্চাৰণৰ ভিতৰত গুণাত্মক (qualitative) পাৰ্থক্য আছে। এতিয়া অসমীয়াতো হ্রস্ব 'অ', দীৰ্ঘ 'অ' আৰু হ্রস্ব 'আ' আৰু দীৰ্ঘ 'আ' আছে। লেখাত কোনো পাৰ্থক্য বখা নহয়। দীৰ্ঘ 'অ'; যেনে : "তই ব"; ইয়াত 'ব' বোলোঁতে 'ব'ৰ উচ্চাৰণ দীৰ্ঘ; অৰ্থাৎ 'বঅ'ৰ দৰে। তঁাতৰ 'ব'বাটি' বুলিলেও 'ব'টোত 'অ'ৰ উচ্চাৰণ দীৰ্ঘ। দীৰ্ঘ 'আ', যেনে : "তই যা" বোলোঁতে "যা=যা+আ"। "মা-মৰা" (অৰ্থাৎ মাক মৰা) বোলোঁতেও 'মা'টো দীৰ্ঘ। সেইদৰে পাছত এটা অকাৰান্ত বৰ্ণ লুপ্ত হ'লে আগৰটো দীৰ্ঘ হয়। যেনে :— 'ন-বৌ' (নৱবধু)। তদুপৰি 'অ'ৰ এটা 'অধঃ' আৰু এটা উৰ্দ্ধ উচ্চাৰণ আছে।

ই, ঈ

অসমীয়াত হ্রস্ব আৰু দীৰ্ঘ দুটোয়া উচ্চাৰণ আছে, কিন্তু সংস্কৃতৰ দৰে নহয়। অৰ্থাৎ সংস্কৃতত যি ঠাইত 'ই' বা 'ঈ' হয়, অসমীয়াত সেইমতে নহ'বও পাৰে। সংস্কৃতত 'ই' আৰু 'ঈ' দুয়োটা সানমিহলি (assimilated) হৈ অসমীয়াত কেৱল 'ই' হ'ল। পাছত আকৌ এই 'ই'-কাৰৰ হ্রস্ব আৰু দীৰ্ঘ উচ্চাৰণ নতুনমতে হৈছে। লেখাত কিন্তু কেৱল সংস্কৃতকে অনুসৰণ কৰা হয়। যেনে :— "এই কাপোৰখন সি দে" বোলোঁতে 'সি' শব্দত 'ই'-কাৰটোৰ উচ্চাৰণ দীৰ্ঘ। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে, 'সি' ধাতুত এটা অসমাপিকা ক্ৰিয়াৰ প্ৰত্যয় 'ই' যুক্ত হৈছে।

উ, উ

ইয়াতো সংস্কৃত 'উ', 'ঊ' একাকাৰ হৈ অসমীয়াত কেৱল 'উ' হ'ল। কিন্তু কিছুমান কাৰণৰ গুণে নতুনকৈ হ্রস্ব আৰু দীৰ্ঘ উচ্চাৰণৰ আবিৰ্ভাৱ হ'ল। যেনে :— 'সু' বা 'কু' শব্দ অকলে বহিলে তাত 'উ'ৰ উচ্চাৰণ দীৰ্ঘ হয়। যেনে :— "সু বাট দুৰ্গম" বোলোঁতে 'সু' আৰু 'দু'ত 'উ'ৰ উচ্চাৰণ দীৰ্ঘ হয়।

ঋ, ঋ

অসমীয়াত ইহঁতৰ উচ্চাৰণ 'বি'-ৰ দৰে হয়। যেনে :— বিষ্ণি (ঋষি)। প্ৰাকৃতত কিছুমান শব্দত এইদৰে হয়। যেনে :— বিচ্ছ (ঋক্ষ)। অইন বৰ্ণত যুক্ত হ'লে 'ৄ'-ৰ দৰে, যেনে :— ক্ৰিষ্ণি (কৃষ্ণি)।

এ, ও

ইহঁতৰ উচ্চাৰণ অসমীয়াতো অইন ভাৰতীয় ভাষাৰ দৰেই।

ঐ, ঔ

সংস্কৃত আৰু প্ৰাকৃতৰ 'অ' আৰু 'ই' গোট খাই 'ঐ' হয়। যেনে :— সং— নদী = প্ৰাং—নই = অ— নৈ। সং— মধু = প্ৰাং মউ = অমৌ।

চ, ছ, জ

এই তিনিটা আখৰৰ উচ্চাৰণ অসমীয়াত তালব্য নহয়। ইহঁতৰ উচ্চাৰণ দন্তমূলীয়। অসমীয়াত তালব্য উচ্চাৰণ নাই। উত্তৰ-ভাৰতীয় প্ৰায় আটাইবোৰ ঘাই ভাষাতে তালব্য উচ্চাৰণ আছে। প্ৰাকৃতগো আছিল। অসমৰ ওচৰ-চুবুৰীয়া মাগধী-প্ৰাকৃতত তালব্য উচ্চাৰণ বিশেষকৈ স্পষ্ট আছিল। এতেকে এই সম্বন্ধে অসমীয়া ভাষা মাগধী-প্ৰাকৃতৰপৰা বহুত দূৰত। তালব্য চ-ছ'ক শিথিলভাৱে উচ্চাৰণ কৰাৰপৰা সিহঁতৰ উচ্চাৰণ দন্তমূলীয়া হৈছে বুলি ভবাটো ঠিক নহ'ব। কাৰণ এনে উচ্চাৰণ আন আন আৰ্য্য ভাষাতো পোৱা যায়। যেনে :— মাৰাঠী, চাৰোতৰী, ভিলী, পাদাৰী আদি ভাষাত। সং 'ইক্ষু'; প্ৰাং 'উছু'; মাৰাঠী 'উস'। সং 'মৎস'; প্ৰাং 'মছ'; পাজ্জবী-হিন্দী 'মছ'; মাৰাঠী 'মাসা'। সং 'গুচ্ছ'; মাৰাঠী 'ঘোস'। আৰেষ্টিক ভাষাত সং 'জ'ৰ উচ্চাৰণ কেতিয়াবা 'z'ৰ দৰে হয়।

ঝ

এই বৰ্ণটোৰ উচ্চাৰণ অসমীয়াত এতিয়া নাই, কিন্তু দূশ বছৰ মানৰ আগেয়ে ইয়াৰ ব্যৱহাৰ কুৰঞ্জীত দেখিবলৈ পোৱা যায়। তেতিয়া সম্ভৱতঃ তাৰ উচ্চাৰণো অসমীয়াত আছিল। সেইদৰে 'জ' মুক্ত বৰ্ণৰ উচ্চাৰণো অসমীয়া নাই। 'জ'ৰ আৰু 'জুলিছে' শব্দক 'জ'ৰ আৰু 'জুলিছে' এইদৰে উচ্চাৰণ কৰে।

ট, ঠ, ড, ঢ, ণ

লেখাত ব্যৱহাৰ কৰা হয়। কিন্তু মূৰ্দ্ধন্য উচ্চাৰণ অসমীয়াত নাই। ভাৰতৰ সকলো প্ৰাকৃত ভাষাতে মূৰ্দ্ধন্য উচ্চাৰণৰ প্ৰাধান্য খুব বেছি। ইয়াৰ কাৰণ হৈছে, ভাৰতৰ আৰ্য্য ভাষা কওঁতা মানুহৰ সৰহ ভাগেই আৰ্য্য ভাষা আৰু সভ্যতা গ্ৰহণ কৰা দ্ৰাবিড়ী বা আৰ্য্য-দ্ৰাবিড়ী। এই দ্ৰাবিড়ীবোৰ পূৰ্বে পশ্চিম জ্ঞানৰপৰা আহিছিল। গতিকে পশ্চিম ভাৰতত মূৰ্দ্ধন্য উচ্চাৰণৰ কোব চৰা। ভাৰতৰ বাহিৰে থকা আৰ্য্য ভাষাত এই উচ্চাৰণ নাই। এতেকে অসমীয়া আৰ্য্য ভাষা কোৱা মানুহৰ অতি কম ভাগহে ভাৰতবৰ্ষৰপৰা অহা বুলি অনুমান হয়। এই সম্বন্ধে পিৰাচী প্ৰাকৃত অসমীয়াৰ লগত মিলে। কাৰণ তাৰ মূৰ্দ্ধন্য 'ণ' নাই, বাকীবোৰ প্ৰাকৃতত আকৌ দন্ত 'ন' নাই বুলিলেই হয়। কেৱল অৰ্দ্ধমাগধীত কিছু আছে।

ত, থ, দ, ধ, ন

এইকেইটা বৰ্ণৰ উচ্চাৰণো অসমীয়াত সম্পূৰ্ণৰূপে দস্ত্য নহয়। ইহঁতক উচ্চাৰণ কৰোঁতে জিতাৰ আধুনিকিত নালাগি দাঁতৰ তালুতহে লাগে। এতেকে ইহঁতো অসমীয়াত দন্তমূলীয়। আদিতো আৰ্য্য-ভাষাতো এই বৰ্ণকেইটা সম্পূৰ্ণৰূপে দস্ত্য নাছিল। বৈদিক ভাষাতো সিহঁত দন্তমূলীয়হে আছিল।

য়

শব্দৰ আদিত 'য়'ৰ 'জ' উচ্চাৰণ হয়। প্ৰাকৃত ভাষাতো সদায় এইদৰে হৈছিল। লেখাত কিন্তু 'য' ব্যৱহাৰ কৰে। শব্দৰ আগত ইয়াৰ উচ্চাৰণ 'ব'ৰ দৰে, কিন্তু মাজত তাৰ নিজ উচ্চাৰণ হয়। বঙলা ভাষাত, মাজতো 'য'ৰ দৰেই হয়। এই সম্বন্ধে অসমীয়া ভাষা বঙলাৰ লগত নিমিলি হিন্দী আদি ভাষাৰ লগত মিলে। শব্দৰ শেষত 'য়'ৰ উচ্চাৰণ 'ও' বা 'উ' হয়; যেনে— দেও, দেউ, সেও, লাও (লাৰ)।

শ, ষ, স

এইকেইটা বৰ্ণৰ উচ্চাৰণ সম্বন্ধে অসমীয়া কোনো ভাৰতীয় প্ৰাকৃতৰ লগত নিমিলে। অসমীয়াত তিনিওটাৰে উচ্চাৰণ একাকাৰ হৈ জিহ্বামূলীয় (guttural spirant) হ'ল। এই উচ্চাৰণ 'ষ' আৰু 'শ'ৰ মাজতে; আৰু তাক আমি এই প্ৰবন্ধত 'x' আখৰেৰে বুজাম। কিছুমান আৰ্য্য মানুহে যে আদিৰেপৰা এই 'x' উচ্চাৰণ কৰিছিল, সেইটো ঠিক। তাৰ প্ৰমাণ-স্বৰূপে এতিয়াও মৈথিলী আৰু হিন্দী আৰু কিছুমান ভাষাত 'ষ' টোক 'শ'ৰ দৰে উচ্চাৰণ কৰা দেখা যায়। তদুপৰি ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিম অঞ্চলত এই উচ্চাৰণৰ প্ৰচলন এতিয়াও আছে। পশ্চিম ভাৰতৰ ভিলী ভাষাত 'সোণ' শব্দক 'সোঁনু' আৰু 'শ' (১০০) শব্দক 'xউ' বোলে। আৰেষ্টিক ভাষাত

১। "In Hindi Sanskrit 'ষ' is often pronounced as 'খ'. This is to be identified with the practice of the followers of the Madhyandina recension of the White Yajurveda, who read the 'ষ' occurring in their books throughout as 'খ' (G. R. Bhandarkar). Gothic আৰু Old German ভাষাবিলাকত 'ক' আৰু 'খ' 'x' হৈছিল।

বাজনবর্ণৰ আগত থকা 'ক' আৰু স্ববর্ণৰ আগত থকা 'খ' 'x' হয়। যেনে :— 'Xratu' (ক্ৰতু); 'haxa' (সখা ইত্যাদি। প্রতিশাখাৰ মতে বেদত বিসৰ্গৰ উপৰি আৰু কেতিয়াবা তাৰ সলনি জিহ্বামূলীয় 'x' উচ্চাৰণ হয়।

ফ অসমীয়াত এই আখৰৰ উচ্চাৰণ 'খ্য'ৰ দৰে। যেনে :— 'বক্ষা' (উচ্চাৰণত 'বখ্যা')। কেতিয়াবা ইয়াৰ উচ্চাৰণ 'ক' হোৱাও দেখি; যেনে :— 'বহিক্স' (বাক্স) শব্দ মানুহৰ মুখত সততে শুনা যায়।

এতেকে দেখা গ'ল, বৰ্ণবোৰৰ উচ্চাৰণ সম্পৰ্কে মাগধী আদি ভাৰতীয় প্ৰাকৃতৰ লগত অসমীয়া ভাষাৰ মিলতকৈ অমিলৰ মাত্ৰা অধিক। অথচ অসমীয়া সৰহভাগৰ উচ্চাৰণ আৰ্য্য উচ্চাৰণৰ ভিতৰুৱা আৰু ভাৰতবৰ্ষৰ ঠায়ে ঠায়ে আৰু তাৰ বাহিৰে থকা আৰ্য্য ভাষাৰ মাজতো পোৱা যায়। ইয়াৰ কাৰণ এনে হোৱা খুব সম্ভৱ যে আসামত প্ৰথমে এনে এদল আৰ্য্য বসতি কৰিছিলহি, যিবলাকৰ ভাৰতীয় প্ৰাকৃত ভাষা কণ্ঠতা আৰ্য্যবিলাকৰ মাজত আদিবেপৰা কিছু উচ্চাৰণগত পাৰ্থক্য আছিল। 'x' উচ্চাৰণৰ প্ৰচলন আৰু মূৰ্দ্ধন্য ট, ঠ আদি উচ্চাৰণৰ অভাৱ, এই দুই বিষয়ত অসমীয়া ভাষা পিৰাটী প্ৰাকৃতৰ, আৰু সেই প্ৰাকৃতৰ এলেকাত প্ৰচলিত আধুনিক ভাষাবোৰৰ লগত বিশেষকৈ মিলে।

শব্দাবলী :

আন আন আধুনিক ভাৰতীয় ভাষাৰ দৰে অসমীয়া ভাষাৰ শব্দবোৰকো পাঁচ ভাগত খ'ব পাৰি; যেনে :— (১) পুৰণি তৎসম, (২) তদ্ভৱ, (৩) নতুন তৎসম, (৪) দেশী আৰু (৫) বিদেশী। প্ৰথম তিনি ভাগ হৈছে ভাৰতীয় আৰ্য্য ভাষাৰ, চতুৰ্থ ভাগ অষ্ট্ৰ'-এচিয়াটিক, দ্ৰাৱিড়ী, মান-তিব্বতী আৰু পঞ্চম ভাগ— আৰবী আৰু ইউৰোপীয় ভাষাৰপৰা অহা। শতকৰা প্ৰায় নব্বৈটামান শব্দ প্ৰথম তিনি ভাগত পৰে। প্ৰথম তিনি ভাগৰ ভিতৰত দ্বিতীয় ভাগ অৰ্থাৎ 'তদ্ভৱ' শব্দই সৰহ; আসামত পূৰ্বৰপৰা যি প্ৰাকৃত ভাষা চলিছিল তাৰ উপৰিও ভাৰতবৰ্ষৰ নানা ঠাইৰপৰা প্ৰাকৃত যুগত মানুহ আহি আসামত বসতি কৰাত বহুত ভাৰতীয় প্ৰাকৃত শব্দ এতিয়া অসমীয়াত পোৱা যায়। তলত দিয়া ভাৰতীয় প্ৰাকৃত শব্দবোৰ অসমীয়াত ছবছ আছে। যেনে :—

উজু (সং— ঋজু), বাৰিষা (বৰ্ষা), বাউল (ব্যাকুল), বেঢ় (বেষ্টন কৰ), সৰি, সৰিস (সং— সদৃশ), (বৈষ্ণৱ যুগত ব্যৱহৃত হৈছিল); নৈ (নই— নদী); জোৰ বা যোৰ (যুগল); খয় (ক্ষয়), বিংখ বা বিঞ্চ (pierce); বড় (বটবৃক্ষ), বাৰী বা বাড়ী (garden); সিআল (শুগাল); হিয়া (প্ৰাং— হিয়াঅ = সং— হৃদয়); পৈ (পতি); কোব (কোপ), পড়, পৰ্ (to fall); পাইক, পাইক (পদাতিক); পৰিআল (family); পাব্ (to be able); পিঅন (পিয়ন, পান কৰা কাৰ্য্য); বাহিব; ফুল; পিংখ (পিঞ্চ); থল (স্থল); পঢ় (পঢ়); লোণ; গহৰ (গহৰি)।

এইবোৰৰ উপৰি কিছুমান অসমীয়া শব্দ আছে যিবোৰ প্ৰায় প্ৰাকৃতৰ দৰেই, অলপ মাত্ৰ বিগঢ়িত হৈছে। এনে শব্দবোৰো ভাৰতীয় প্ৰাকৃতৰপৰাই আহি অসমীয়াত সোমাইছে বুলি আমি ধৰি ল'ব পাৰোঁক। অথবা প্ৰাকৃত যুগত এইবোৰ শব্দৰ গঢ় আসামত আৰু তাৰ বাহিৰে ভাৰতবৰ্ষৰ আন ঠাইতো প্ৰায় একে আছিল।

প্ৰাকৃত	অসমীয়া	প্ৰাকৃত	অসমীয়া
বট	বাট	বড়	বাঢ়
বট	বাটি (জলপাত্ৰ)	বড়ই	বাঢ়ৈ (carpenter)
বংক	বোকা	বন্ত	বেস্ত, বেঁত (মুখ)
বল্	ভল্ (বেঁকা হ)	কম্ব	কাম
ব্ৰিঅল্	উবল্	পইসাব	পয়সাব (প্ৰবেশ, পু. অ.)
বগোল্	পাগোল্ (to ruminate)	পংগুৰণ	আগুৰাণ
কোউগহ	কুছমীয়া (অলপ তপত)	পুংপুঅ	পম্পন্ (অসমীয়া বামাৰণ চাওক)

প্ৰাকৃত	অসমীয়া	০.১২	অসমীয়া
সচ্ছ	সঁচা	মেটি (চোতালৰ মাজত	মেজি
সুংখ	সুং (to smell)	থিয়কৈ পোতা কাঠ)	মেধি (সত্ৰৰ)
লজ্জু	লেজু	মেটি (আধাৰ ভ্ৰম)	টুপলি
পন্ন	পাণ	পুট্টলি	
পত্ত	পাত্	পোক্খৰ	} পুখুৰী
পহায়	পোহায় (প্ৰভাত হয়)	পোক্খৰিণী	
পহৰ	পোহৰ	ফিব্	ফুব্, চল্
পিংড	পিৰালি (ঘৰৰ)	বিট্টি	বেটী
পিংডী	পীৰা (বহা আসন)	বুজ্ৰ	বুজ্, বুজ্
পিট্ঠ	পিঠা	সসুৰ	শহৰ
পিপ্লাড়া	পিপৰা	সুঅ	শো
ফন্দ	ফন্দ (স্পন্দন)	ব'গন	বেঙ্গেনা
ফগ্গুণ	ফাগুন	মিচ্ছা	মিচ্ছা
ফট্	ফাট্	ছড্	ছাব্ (এব্)
ফাড্ }	ফাল (to split)	ছঅ	ছো (to touch)
ফাল্ }		মচ্ছ	মাছ
বইস্	বহ্ (to sit)	মুট্টি	মুঠি
বন্ধুৰ	বপুৰা (বেচেৰা দেহি)	এলিক্খ	এইলেখিয়া
ভত্ত	ভাত	জেতিয়	যেতিয়া
বিজ্ৰ	বেজী	চৰ	চোৰা
সিংগ	শিং	চট্‌পট	চট্‌ফটা
সিগ্গু	সিজু	উট্	উট
ভল্প	ভাল	উট্ঠ }	উঠ্
সপ্প	সাপ	উথ }	
পক্খাল	পখাল	কোট্ঠ	কোঠা, কোঠ, কোঠালি
পক্খি	পখী (চৰাই)	গণ্ড	গোঁধ (দোষ)
পগ্গহ	পঘা	গমাৰ	গোঁৰাৰ
পট্‌টীয়া	পট্‌টীয়া (কল গছৰ)	দহি	দৈ
পট্‌ঠাৰ }	পঠা, পঠিয়া, (সং প্ৰস্থাপয়)	সোপ্প	সোণ
পট্‌ঠিঅ }		হন	হনা (গতি অৰ্থত)
পট্‌ঠৰ }		বচ্ছ	বাহা (সং বৎস)
পঢ্	পঢ্	বচ্ছৰ	বছৰ
পন্তি	পতিয়া (to believe)	বন্তি	বাতি (যেনে, আকাশবাতি)
পলট্‌ট	পালট্ (গুলট্)	ঠায়	ঠাই
পিট্‌টি	পিঠি	হলদি	হালধি

প্ৰাকৃত	অসমীয়া	সংস্কৃত	অসমীয়া
অচ্ছই	আছে	জিহ্বা	জিহ্বা
অচ্ছোৰ	আচ্ছোৰ	দ্বিজিহ্বা	দ্বিজিহ্বা
অজ্জ্বাত	ওজা	বাক	বাক
অট্টাৰস	ওটৰ (eighteen)	ভেদন	ভেদ
অট্টি	আট্টি (ওট্টি)	শোভন	শোভন
জিন্ন	জীশ (জীশ)	লভন	লোভন
অগ্গ	অগ্	অট্টাৰস	অট্টাৰ
আলসুয়	আলসুয়া	হট্টি	হাৰি (দুই ভৰি (গোটাৰ দৰা))
ছ	ছয় (six)	ঈশ	বিছা (twenty)
সত্ত	সাত	মুকু	মুকুনি
অট্টি	আট্টি	ভক্ত	ভাক্ (to bite)
চউদহ	চৌষ, চৈষ	ভেৰ (সং ছবিৰ)	ভৈষা (যেনে, বুঢ়া-ভৈষা)
পন্নবস	পোন্নব	উচ্ছাল	উচ্ছাল
দো	দুই		

এনে শব্দ বিচাৰিলে আৰু বহুত ওলাব।

কিছুমান অসমীয়া শব্দ গঢ়ত প্ৰাকৃতেৰে সৈতে একে, কিন্তু অৰ্থত পৃথক। এইবোৰ শব্দই প্ৰাকৃত যুগত আসাম আৰু তাৰ বাহিৰে অইন ঠাইত সংস্কৃতৰপৰা বেলেগ বেলেগ অৰ্থ লৈ একে দৰেই কপান্তৰিত হৈছে।

সংস্কৃত গঢ় আৰু অৰ্থ	প্ৰাকৃত গঢ় আৰু অৰ্থ	অসমীয়া গঢ় আৰু অৰ্থ
আভূত (বিস্তাৰিত)	অখিয় (শয্যা)	আঠুবা (curtain)
প্ৰপুণ (সবল)	পউন (নীৰোগী, নিৰ্দোষ)	পোন (straight)
ভ্ৰম (বিদ্ধা, ঘূৰা)	ভম (ঘূৰা)	ভোম (বিদ্ধা)
প্ৰস্তাৰ (বহল তৃণ-বননি)	পথাৰ (তৃণ-বন)	পথাৰ (field)
প্ৰলম্ব (দীৰ্ঘ)	পলম্ব (দীৰ্ঘ)	পলম (late)
বস্তি (pelvis)	বস্থি (অপান)	বঠি (মৈদাত লগোবা কাঠ)
		হাটী (সত্ৰৰ ভকতৰ বহা)
হট্টিঃ	হট্টি (সক দোকান)	হাট (দোকান)
(?)	পৰিণ (বাহিৰ কৰ)	পৰিণ (ভিতৰ সুমা, 'অসমীয়া বামায়েণ চাওক)
প্ৰসব (বিস্তাৰ কৰা)	পসাৰ (বিস্তাৰ কৰা)	পসাৰ (দোকান, পোহাৰ)

তলত কিছুমান অসমীয়া শব্দ দিয়া হ'ল— সিবোৰ যদিও সংস্কৃতৰপৰা ওলাইছে, তথাপি মাগধী আদি ভাৰতীয় প্ৰাকৃতৰপৰা যে অহা নাই, সেইটো দেখিলেই বুজিব পাৰি।

সংস্কৃত	অসমীয়া	প্ৰাকৃত	মন্তব্য
শয্যা	শইচ, শহ	সাস	সং 'য়'-কাৰ
শূন্য	শূইন	সুম	অসমীয়াত 'ই'-
পুণ্য	পুইণ	পুঞ	স্বৰূপে থাকি যায়।
অন্য	অইন	অম, অঞ	প্ৰাকৃতত লুপ্ত হয়।
বৈদ্য	বৈদ্ (বইদ) (যেনে— বৈদৰ গঢ়)	বেজ্জ	

সংস্কৃত	অসমীয়া
অৰণ্য	অৰইন
সুকৰ	সুগৰি (পছ)
বিস্মৰ	পাসৰ, পাহৰ
স্মৰ	সুমৰ, সৌৱৰ
শৃঙ্গ	শুদিৰ
বাৰ্তা	বাতৰি, বতৰা
প্ৰায়শ্চিত্ত	পৰাচিত
সপত্নী	সতিনী
পৰিণত	পৈণত
দশ	দহ, দস
অৰ্হণা	অৰিহণা
লৌহিত্য	লৌহিত, লুইত
স্ত্ৰী	তিৰী
সত্য	সইত
বৃদ্ধ	বুঢ়া
শ্লাঘ	শলাগ
যষ্টি	লাখুটি
ম্লেচ্ছ	মেলেচ
বপ্তী	বৰী (মাটি)
উডুখল	উড়াল
ম্লেহ	চেনেহ
ঈশ্বৰ	ইচৰ
গ্ৰাস	গৰাহ
তৃণ	তিৰিণ
নিত্য	নিতৌ
স্নান	চান
ইক্ষুক=ইকুযত,	কুযিত=কুঁহিআ(ৰ)
সভা	সবাহ
অপ্সৰ	অপেচৰী
মদ্য	মদ
শৈত্য=(স্যেত্য)	চেঁচা
বিদ্যা	বিদ্যা

প্ৰাকৃত
অৰম
সুঅৰ
পম্হঅ, বিসৰ
সৰ
সুদ
বন্তা, বট্টা
পচ্ছিত্ত
সউত্তী
পৰিণয়
দহ
অৰহন
লৌহিচ
ঈথি
সচ্চ
বুড্চ
শলাহ
লট্চী
মিচ্ছ
বপ্পি
উক্খল

সনেহ

ইসৰ
গাস
তণ, তিণ
নিচ্চ
সিনান
উচ্ছু
সহা
অচ্ছৰী
মজ্জ
সেচ্ছ
বিজ্জা

মন্তব্য

প্ৰাকৃতত মাজৰ
আখৰ লুপ্ত হ'ল।
'ব'-কাৰ আৰু 'ম'-কাৰ
প্ৰাকৃতত লুপ্ত হয়;
কিন্তু অসমীয়া
প্ৰাকৃতত নহয়।

—(কাৰণ, প্ৰাকৃততকৈ বহুতকাল
পাছৰ বৈষ্ণৱ যুগতো অসমত
'দশ' শব্দই চলিছিল।)

—(কাৰণ, অশোকৰ দিনতে বুঢ়া
শব্দ আছিল। এতেকে অসমীয়া
'বুঢ়া' শব্দ প্ৰাকৃত 'বুড্চ'তকৈ পুৰণি।
সং 'ব' অসমীয়া 'খ' হ'ল। কাৰণ,
প্ৰাক্, 'ইসৰ'ৰপৰা অং— 'ইxব'হে
হ'ব পাৰে।) অসমীয়াত 'খ' লুপ্ত;
কিন্তু প্ৰাকৃতত 'ড' লুপ্ত হৈছে।

—(কাৰণ, প্ৰাক্. 'সনেহ' শব্দৰপৰা
অসমীয়া 'xনেহ' হ'ব পাৰে মাত্ৰ।)

—(কাৰণ, প্ৰাক্. 'সচ্ছ'ৰপৰা
অসমীয়া 'xচা'হে হ'ব পাৰে।)

সংস্কৃত	অসমীয়া	প্রাকৃত	মন্তব্য
ভক্তি, ভক্ত	ভকতি, ভকত	ভকি, ভক	
বন	বন	বন	
ভগ্ন	ভগ্ন	ভগ	
বনু	বন	বন	
বনু	বনু (বনু)	বন	
গাৱ	গাৱ	গাৱ	
বন	বনু (বনে— বনু—বনু)	বন, বন	
বনু	বনু	বনু	
বন	বন	বনু	প্রাকৃত 'ব' সোপ।
বনু	বনু	বন	
বন	বন	বন	
বনু	বনু	বনু	
বন	বন	বন	
বনু	বনু	বনু	
বন	বন	বন	

এই শব্দভিত্তিকবন্দনা সম্পূর্ণরূপে প্রমাণ হ'ল যে আসামের সি প্রাকৃত সিন্ধি, ভাৰতীয় প্রাকৃত লগত তল প্ৰাকৃত ভাষাতা অছিল। বিশেষকৈ শব্দভিত্তিক বন্ধন তলে ভাৰতীয় প্রাকৃত ভিত্তিক মালয়ী, শৌৰসেনী, মহাৰাষ্ট্ৰীয় অতি নতন ভাষা কৰা হৈছে, আসামের প্রাকৃত শব্দভিত্তিক অছিল, এয়েকে সি এটা বেলেগ নাম পোৱাৰ যোগ।

শেহত নিচা শব্দৰ ভিত্তিক ভাষাতা অসমীয়া প্রাকৃতৰ বেটিকেকে বিশেষকৈ কুটী কলায়। যেনে ১—

(১) অসমীয়া কৰ্ম লগত বৃত্ত হ'লে 'ব' আৰু 'ব' ভাৰতীয় প্রাকৃতৰ প্ৰায়ে পুণ্ড হ'ল, কিন্তু অসমীয়া প্রাকৃতৰ পুণ্ড নহ'ল, বনু সেই বৃত্ত কৰ্ম মাজত এটা বনৰ্প সেমাই কুয়েটি কৰি পৰি কনি হোলে। 'ব'কৰ অতি পুণ্ড হোৱা হ'লে আৰু সাধাৰণতে সি 'ই'কাৰে সলনি হৈ আগত পৰে। 'ব' বা 'ব' লগত বৃত্ত হৈ 'ব'টো অসমীয়া প্রাকৃতত 'ব' বা 'ব' হ'ল, কিন্তু অসমীয়া প্রাকৃতৰ প্ৰায়ে নহ'ল।

(২) ভাৰতীয় প্রাকৃতটো অসমীয়া প্রাকৃতৰ তল-ভক্তি সম্বন্ধে হোৱা দেখা যায়। তাৰ কাৰণ বৃত্ত কৰ্ম বনু সাধুতল কুটীয়া মাজত শব্দভিত্তিক অসমীয়াৰ তিনি মাজত (syllable) হৈ থাকে। এই সম্বন্ধে অসমীয়া প্রাকৃত অৰ্থমতীয়া লগতহে মিলে।

(৩) অসমীয়া কৰ্ম বৃত্ত হ'লে 'ব' কাল উভয়লগে অসমীয়াৰ সাধাৰণতে নেহেৰা, কিন্তু ভাৰতীয় প্রাকৃতৰ প্ৰায়ে হেৰা। যেনে ১— সা— কুল - প্ৰা— কল - আ— কিলি, সা— কুলি - আ— কিলি - প্ৰা— কিলী, ৫. 'কুলল বনিল, কুলল কিলিলা', সা— কুল - আ— কিলি - প্ৰা— কিল - মালী— কিল, সা— কুলপি - প্ৰা— কিলুই - আ— কিলু - আ— কিলুটি। কেতিয়াও অসমীয়াৰ 'ব' কাল ইটোৱে থাকে, যদিও এটো অতি কিল। যেনে ১— সা— কুল - প্ৰা— 'কুলো' - মালী আৰু কুলুটি— 'কুলু' - আ— কিলু আৰু কিলুটি, ৫. 'কিলু কিলু কিলু কিলু' আৰু 'কিলু হোলে কিলু হোলে পালে কিলু' ইয়াণি।

(৪) প্রাকৃত আৰু পলিত 'ক'ৰ ঠাইত 'ক' আৰু 'ক' হ'ল। কিন্তু অসমীয়াৰ 'ক' কেতিয়াও নহ'ল, 'ক' হ'ল। যেনে ১— সা— মকিলা - প্ৰা— 'মকিলা' বা 'মকিলা' - হি, বা— 'মকী' - আ— 'মকি'। সা— 'ক' - প্ৰা— 'ক' - হি— 'ক' - হি— 'ক' - আ— 'ক'। এই 'ক'টো কেতিয়াও অসমীয়াৰ 'ক'লৈ পৰিৱৰ্তন হ'ল। যেনে ১— সা— কের - প্ৰা— কের - মাং— শেব - হি— শেব - আ— 'শেব' আৰু '১৩', 'শেবকণ' (কের কণী), সা— 'ক' - আ— 'ক' (to exude, to fall)। কিছুমান শব্দত দেখা যায় যে অসমীয়া আৰু মালী ভাষাত সা— 'ক'লৈ প্রাকৃতৰ পৰে 'ক'ৰ ঠাই 'ক' আৰু (সাধাৰণ) 'ক'লৈ পৰিৱৰ্তন হ'ল। যেনে ১— সা— শিলা - আ— শিলা - হি, আৰু শিলা, সা— কুলু - আ—

আৰু অং— জুক আৰু জোক সং— চক্ষু, অং— চকু, সং— হস্ত, হস্তী, প্ৰাকৃতত হথ, 'হথি' হয়; তাৰপৰা হিন্দী 'হাথ' আৰু 'হাথি' কিন্তু অসমীয়াত 'হাত' আৰু 'হাতী'। সম্ভৱতঃ অসমীয়া আৰু প্ৰাকৃতত এই দুটা শব্দ 'হাত' আৰু 'হাতি' আছিল।

(৫) শব্দৰ মাজত বা পাছত থকা বৰ্ণলোপ সম্বন্ধেও অসমীয়া ভাষা আন আন প্ৰাকৃততকৈও পিশাচী প্ৰাকৃতৰ লগতহে বৰং মিলে। অৰ্থাৎ অসমীয়াত আৰু পিশাচী প্ৰাকৃতত বৰ্ণলোপ অতি বিৰল। মাগধী প্ৰাকৃতত অনাদি (uninitial) 'জ' 'য়' হয়; অসমীয়াত তেনে নহয়। যেনে :— সং— অজ্জুৰ্ন = মাং— প্ৰাং— অয়্যাণ = অং— অজ্জুৰ্ন।

(৬) পুৰণি অসমীয়াত কিছুমান তৎসম শব্দ আছে, যিবোৰ প্ৰাকৃতত বিগঢ়িত হৈছিল।

এতেকে এনেবোৰ শব্দও প্ৰাকৃতৰপৰা নাহি সংস্কৃতৰপৰা পোনে পোনে নামিছে বুলি ধৰিব লগাত পৰে। যেনে :—

সংস্কৃত	প্ৰাকৃত	অসমীয়া
শুচি	সুই	শুচি (খুচি)
ঘট	ঘড	ঘট
লতা	লয়া	লতা
মুখ	মুহ	মুখ
লোভ	লোহ	লোভ
লোক	লোঅ	লোক
অঙ্গাৰ	ইংগাল	এঙাৰ
অজগৰ	অঅঅব	অজগৰ
বচন	বঅন	বচন
মৌক্তিক	মৌক্তিয়	মুকুতা
জলৌক	জলোঅ	জোক

বৈষ্ণৱ যুগৰপৰাই অসমীয়া ভাষাত কিছুমান সংস্কৃত শব্দ ন-কৈ সোমাইছে, যিবোৰক 'নতুন তৎসম' বুলিব লাগে। যেনে :— হাস্য, লোচন, লাস্য, কাৰ্য্য, ঘোষ, ভোজন, অনুক্ষণ, অচিন্ত্য, মনুষ্য, অন্তৰীক্ষ, গোবস, অনুকম্পা, শ্যাম, অলঙ্কৃত, চতুৰ্বিংশতি, সমস্ত, উপাধ্যায়, ইত্যাদি। এনেবিলাক শব্দ পুথিতহে থাকিল।

ওপৰত সংস্কৃত আদি বেলেগ বেলেগ অৱস্থাপৰা যিবোৰ আৰ্য্য শব্দ আহি অসমীয়াত সোমাইছে সেইবোৰৰ নমুনা দিয়া হ'ল। কিন্তু তথাপি আৰু দুই-চাৰিটা অসমীয়া শব্দ আছে যিবোৰ মূলত আৰ্য্য; তথাপি সিহঁতক উক্ত ভাষাবোৰত পাবলৈ নাই। যেনে :— পোৰ; জুই; চেলেক; চোকা; বগা; দদাই; লাহে লাহে; মেকুৰী; সব (পছ); সৌ (হাত); ভৰি; ধুমুহা; ওখ; বেলি (সূৰ্য্য); সাৰি (পংক্তি) ইত্যাদি। এইবোৰ আৰ্য্য শব্দ বুলি ভবাৰ কাৰণ তলত দিয়া হ'ল।

পোৰ	শব্দ বাং আৰু হিং ভাষাতো আছে। টাথোৰীয়া 'পোৰ' = 'জুই', গ্ৰীক Pyr = জুই
জুই	উড়িয়া ভাষাতো আছে। সং— দ্য আৰু দুতিৰ অৰ্থ জুই (শব্দকল্পদ্রুম চাওক) আৰু সং— 'দ' 'দ্য' অসমীয়াত 'জ' হয়। cf. সং— 'দু' = to burn.
চেলেক	সং— লিহ = ইং— lick = Icelandic 'sleik'.
চোকা	বঙলাতো আছে (টেঙ্গা অৰ্থত); 'ধাৰায়ুক্ত' অৰ্থত পুৰণি Slavonic 'socha'.
বগা	হিন্দীতো আছে। পুৰণি Slavonic 'বগু' cf. সং— 'ভৰ্গ', পঞ্জাবী— বগ্গী।
দদাই	লিথুনিয়া (Lithuanian 'dedis', uncle) তুলনীয়।
লাহে (লাসে)	লেটিন Lassus (weary) তুলনীয়।
মেচেকা	(এবিধ বনৰীয়া মেকুৰী) আৰু মেকুৰী শ্লেভনিক (Slavonic) 'মেচেকো' তুলনীয়।
সৌ (হাত)	এই অৰ্থত সংস্কৃত আদি ভাষাত 'দক্ষ' বা 'দক্ষিণ' শব্দ চলে, কিন্তু অসমীয়াত সং— 'ক্ষম' (able) শব্দ চলিছিল যাৰপৰা 'যম' আৰু তাৰপৰা 'সৌ' হৈছে।

ভৰি	cf. সং 'ভূ' (to bear).
ধুমুহা	cf. সং 'ধমা' (to blow).
ওখ	cf. সং উচ্চ, কিন্তু সং 'ছ' অসমীয়াত বা প্রাকৃতত 'খ' নহয়; এতেকে ইয়াৰ মূল ক'ৰবাত।
বেলি	(তুলনীয় সং. বেলা)
সাবি	বঙলাতো আছে, cf. Latin, 'serio'.

ওপৰত দিয়া শব্দবোৰৰপৰা এনে অনুমান হয় যে সংস্কৃতৰ নিচিনা আৰ্য্য ভাষাৰে অইন এটা উপভাষাৰপৰা (dialect) এই শব্দবোৰ ওলাইছে। আৰু এই উপভাষা যদি আসামত চলিছিল তেন্তে সি অতি পুৰণি কালত অৰ্থাৎ মধ্য-প্রাকৃত যুগৰো আগত।

এইবোৰৰ উপৰি আৰু কিছুমান শব্দ আছে যিবোৰ পিশাচী প্রাকৃতৰ এলেকা ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিম সীমাত সদায় চলে; আৰু বহিৰ্বৃত্তৰ ভাষাকেইটাত সততে পোৱা যায়; যেনে—

- গেৰ (পেট) পট্টু আৰু বজ্জিৰী ভাষাত;
 আই (মাতৃ); কহিস্থানী, তৰবালী, পছাই, গৰববতী আদি ভাষাত; আৰু মাৰাঠী, পুৰণি বঙলা আৰু উড়িয়াতো চলিছিল;
 ককাই (elder broder) চিলাছী ভাষাত;
 খেল (tribe), পট্টু (Pushto) আদি ভাষাত;
 জোন (moon) কাউথালী, বাছকুৰা, পাহাৰী আদি ভাষাত;

দেশী শব্দ :

প্রাকৃত বৈয়াকৰণ হেমচন্দ্রৰ দেশীনামমালাত আৰু প্রাকৃত অভিধানত যিবোৰ দেশী শব্দ আছে, তাৰ কিছুমান অসমীয়া ভাষাতো পোৱা যায়। যেনে :—

প্রাকৃত	অসমীয়া
পস্তল	পাতল (thin)
পাস	{ পাস, পাহি পাহি, পাসি
পস্তাল	কাটল (বজ্জাৰ কৰ)
পেঙ্গ	পেলা (to throw)
ফনিহ্	ফনি (মূৰ আচোৰা)
বুড়ড	বুৰ (পানীত তল যা)
পিট্টে	পেট্
পুট্টল, পুট্টলি	টোপোলা, টুপলি
বলন্ধ	বলধ
ফুক্কা	ফুকা (মিছা; যেনে— ফাঁকি-ফুকা)
বোল্ল	বোল্ (to speak)
এড্	এব্ (to leave)
নিস্‌সান	নিশান (বাদ্য যন্ত্ৰ)

'কুৰি' 'কানি' (cloth), 'চুঙা' আদি Austro-Asiatic আৰু 'হাবি', 'বান', 'খোজ', 'বাদি (similar to) 'জিলিক' আদি মান-তিব্বতী (Tibeto-Burman) ভাষাৰপৰা ওলোৱা শব্দ।